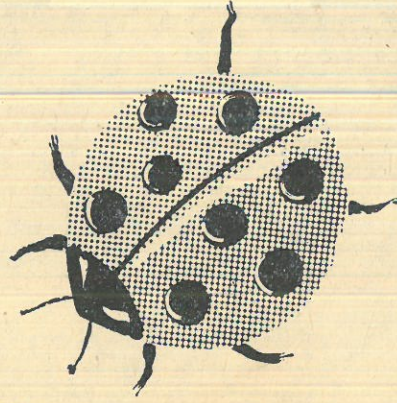

1966 yılı
Sizce
Uğur Getirecektir

YENİ YILDA

12
MİLYON

büyükçekilişlere iştirâk için
Bütün Tasarruflarınızı
T.C. Ziraat Bankasında toplayınız.

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın: 7615 - A - 33 - 114)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EKİM 1966

İÇİNDEKİLER: //

L. Picken'in Türk Halk Çalgıları Araştırma Gezisi	Ihsan HINÇER
Eğün Oyunları: II Türkülü Oyun Çeşitleri	M. Hilmi GÜR
Kırım - Tatar Atasözleri	Prof. Dr. Josef BLAŞKOVIÇ
Yazı - Resim'de Eşyalar	Malik AKSEL
Folklorcularımız: Mustafa Âdil Özder	Ali Rıza ÖNDER
Afyon'da Keçecilik	Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Edirne'de Köşetaşları	Sabahattin TÜRKÖĞLU
Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü (4)	Cahit ÖZTELLİ
Yozgat Mânileri	Mahmut İŞİTMAN
Eski Yazmalardan Güzel Sözler	Ord. Prof. Dr. A. S. ÜNVER
Kandıra'dan Masallar: Balıkcının Oğlu	Numan KARTAL

KONYA'DA YAPILACAK ÂŞIKLAR BAYRAMI

BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı : 207

Kuruş : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

BAS

AĞRILARINA KARŞI

GRİPİN

faydalıdır

GRİPİN

4 saat ara ile günde
3 adet alınabilir.

(Yeni Ajans: 7673 - 116)

Baskı Ta: 8-10-1966

Yeni

TURİST
TURİST
TURİST
TURİST
TURİST
TURİST
TURİST

KARADENİZ

T. C. TEKEL İDARESİ

TURİST ÇAYI

ÇAYI

TURİST
TURİST

(Basm: 16723 - 115)

cildi temizler... bester...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yumuşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

**BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU**

PURO

PURO

100 DE 100 SAFTIR

(Yeni ajans: 7674 - 117)

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

B. Nihal Bolay

18-12-867

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 207

EKİM 1966

YIL : 18 — CİLT : 10

L. Picken'in Türk Halk Çalgıları Araştırmaları

Yazan : İhsan HİNÇER

YILLARDANBERİ Türk halk sazlarını inceleyen ve bu konuda bir kitap hazırlamakta o'an Cambridge Jesus College profesörlerinden Laurence Picken, eserinin son inceleme ve tesbitlerini yapmak üzere 10 Haziran 1966 gününde İstanbul'a gelmiş ve 3 aylık bir çalışmadan sonra satın almış olduğu 20 kilo tutarında çeşitli ve orijinal Türk halk sazi ile birlikte İngiltere'ye dönmüş bulunmaktadır.

«Turkish Folk Musical Instruments and Sound-Producing Devices — Türk Halk Çalgıları ve Ses Çıkaran Âletler» adını taşıyan eser, bu gezi ile hemen hemen tamamlanmış bulunmaktadır.

10 Haziranda İstanbul'a gelen Picken, bu arada bazı incelemelerde bulunmuş, Ankara'ya giderek Devlet Konservatuarı Folklor Arşivinde bulunan Dilsiz Kavalla kara koyunu suya indirip susuz getirme havasına ait plâğı dinlemiş, havayı çalan Sivaslı Hüseyin ve kavalı hakkında bilgi almıştır.

İstanbul'a dönen Picken Açık Hava Tiyatrosunda yapılan 8. Halk Oyunları Bayramına katılan çeşitli bölge oyun topluluklarının sazlarını tesbit ettiği gibi, bu ekip mensuplarından bölgelerinde büyüklerin ve çocukların çaldığı halk çalgıları

ile çocuk oyuncak çalgılarını ve ses çıkaran âletleri tesbit için notlar ve bilgiler derlemiştir. Bu hazırlık çalışmalarından sonra:

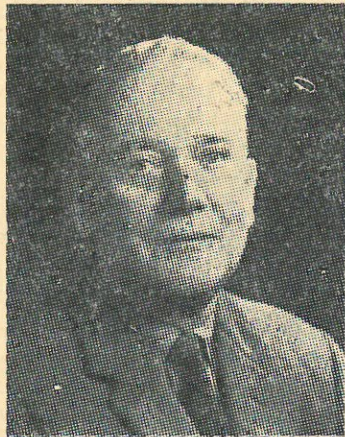
1 — 13 Temmuz 1966 tarihinde Edirne ve Kırklareli köylerine gitmiştir. Edirne'de Halk Eğitim Müdürü Lâtif Bağmen ile Çakmak köyüne giderek araştırma yapmıştır. Burada orijinal bir gayda ile işlemeli bir kaval gören bilim adamı gaydayı 150, kavalı da 10 liraya satın almıştır. Kırklareli'ndeki incelemelerini Halkevi Başkanı Nazif Karaçam'ın yardımıyla yapmış, baldırandan yapılan boru düdük oyuncuğu görmüş, zurnacı Hüseyin Ünal'ın çaldığı güreş havalarını dinlemiştir. Zurnacı Hüseyin, Picken'in ilgisi ve isteği üzerine, üzerine işlemeler yaptığı zurnasını 100 lira mukabilinde hediye etmiştir.

2 — Edirne ve Kırklarelinden İstanbul'a dönen profesör 21 Temmuz günü Bolu ve Mudurnu'ya gitmiştir. Kendisi daha evvel Ankara'da Saraçlar Çarşısında gördüğü bir kavalın nerede yapıldığını sormuş. Bolu'da yapıyor, demişler. Bolu'da bunu yapanları araştırmış, bir bak-
kal, «Mudurnu'da yapıyor» demiş Mudurnu'da da Akyokuş köyünde yapıldığını haber vermişler. Orada ise Ilıca köyünde yapıldığını bildirmişler. Picken bu de-

fa da oraya gitmiş. Kaval yapımcısını ara-
mış. «Harmanda, akşam gelir» demişler.
Akşam üzeri harmandan köye dönen ve a-
dı Şahip (Şuayıp) Eskici olan ustanın, a-
ilesi hep kaval imalcisi imiş. Burada An-
kara'da gördüğü kavalın aynısını görmüş.
Şahip usta evinde ufak bir torna ile bu ka-
valleri yapıyormuş. Bu kavaldan bir tane
almış. Ilıcada ayrıca söğüt kabuğundan
yapılan borudan, ceviz ağacından yapılan
düdükten de birer tane edinmiş.

3 — Bolu'daki incelemeleri bittikten
sonra 25 Temmuzda Zonguldak Ereğlisi'ne
geçen araştırmacı, burada çifte adıyla bi-
linen düdüğü sormuş. Önce kimse bileme-
miş. Birkaç saat sonra bir ihtiyar böyle
bir düdüğü gördüğünü, çifte düdüğün bir
tarafında delikler bulunduğunu, bir tara-
fında bulunmadığını söylemiş. Picken 15
yıl evvel târif edilen düdüğün bir örneği-
nin Tefenni'den alınmış olduğunu, bu ör-
neğin, Muzaffer Sarısözen'in Devlet Kon-
servatuarı Folklor Arşivinde kendisine
gösterildiğini söylemekte ve bu konuda
Sarısözen'in o zamanlar Güzel Sanatlar
Dergisinde çifte hakkında bir de yazı yaz-
dığını belirtmektedir.

Ereğli'den Eskipazar'a geçen araştırmacı,
orada köçek geleneğinin devam ettiğini
ve gayet güzel zil yapıldığını görmüş. de-
mirden 4 tane zil yaptırmıştır. Bu hava-
lideki davul tokmaklarının topuz şeklinde
olduğunu görmüş, bir tane de davul tok-

Türkolog Laurence Picken

mağı satın almıştır. Ses çıkaran ve ceviz-
den yapılan fırıldaktan da bir örnek al-
mıştır. Buna bazı yerlerde civciv, korkort,
(Burdur'un (Aziziye köyünde ise Domuz,
Korkutan demektedirler. Zira içi boşaltı-
lan ceviz, içine takılan ipin çekilmesiyle
korkunç bir ses çıkarmaktadır. Eskipa-
zar'da fırıldak adı verilen bu âletin üzeri-
ne bir de pervane takıldığını tesbit etmiş-
tir. Buradan da Safranbolu'ya geçen Pic-
ken, orada da çeşitli çocuk oyuncakları
görmüş, orijinal çanlardan edinmiştir. Bu
arada çanların nasıl yapıldığını tesbit eden
4 safhaya ait malzeme satın almıştır.

4 — Zonguldak ve çevresindeki tetkik-
lerini takiben 30 Temmuzda Kastamonu'ya
geçmiştir. Burada evvelki yıl ölen meş-
hur davulcu Mahir Karayılan'ın turnacı
Hasan Öztürk'ü görmüş, ondan ilkbaharda
çamdan yapılan güzel bir kaval almıştır.
Ayrıca Tekeli Kardeşlerin oyma tekneli
yaptıkları sazlarını incelemiştir. Gayet ma-
hirane ve çok ince olarak oyulan sazlar-
dan da bir tane almıştır.

5 — Ağustosun 2' sinde Kastamonu'dan
Çankırı'ya geçmiştir. Halk Eğitim
Müdürü Şevket Barutçu kendisine yar-
dımci olmuş. Çankırı pazarında 10 köyün
muhtariyle temas kurmuşlardır. Burada
mısır koçanından ıklığ ve kemane şeklinde
yapılan oyuncak âletleri görmüşlerdir.
Bunlar yay ve kiraz kabuğundan yapılan
mızrap ile çalınmaktadırlar. Mermerden
düdük yapıldığı gibi, fırıldak da yapılmaktadır.
Eldivan ilçesinde de mısır koçanından,
teli de yekpare olmak üzere kemane
yapılmakta olduğunu tesbit etmiştir.

6 — Buradaki incelemelerinden sonra
Ankara'ya dönmüş, Milli Kütüphanede
bazı kaynakları tetkik ettikten sonra 9
Ağustosta Adana'ya gitmiş, oradan da Silif-
ke'ye geçmiştir. Silifke'de müzik öğret-
meni arkadaşımız Özcan Seyhan'la Gökbe-
len yaylâsına giden araştırmacı, yaban do-
muzlarını korkutmak için çalınan sukaba-
ğından yapılan Kaplan Kabağını mahal-
linde görmüştür. Bunun sesini duyan ya-
ban domuzları o yere üç saat bir daha
gelmezlermiş. Cevizden de aynı şekilde da-
ha az ses çıkaran Civciv yapılmaktadır.
Kırtıl köyünde bundan başka çam dalının

Halk Dansları :

EĞİN OYUNLARI

II - Türkülü Oyun Çeşitleri

BÜYÜK CEVİZİN DİBİ

Üç ayak tâbir edilen üç sağ ileri gide-
rek sol ayak öne atılır ve üç figürle geri
gidilir. Bilhassa hanımlar tarafından çok
oyunur. Hanımlar hem şarkısını söyler,
hem de oynarlar. Şarkısı:

Büyük cevizin dibi nanay gülüm
nanay yar,
Ne bakarsın e' gibi nanay gülüm
nanay yar,
Soyun da gir koynuma nanay gülüm
nanay yar,

Helâlca malın gibi nanay gülüm
nanay yar,
Büyük ceviz yarıldı nanay gülüm
nanay yar,
Ninem bana darıldı nanay gülüm
nanay yar,
Darıma benim ninem nanay gülüm
nanay yar,
El oğludur sarıldı nanay gülüm
nanay yar,

TAMZARA

Doğu Anadolu'nun her tarafında oy-

kabuğu kaynatıldıktan sonra tekrar takı-
larak kaval yapılmaktadır.

7 — 17 Ağustosta Silifke'den Adana
yolu ile Diyarbakır'a giden Picken, ora-
dan da Bitlis'e geçmiştir. Halk Eğitim Mü-
dürü Muhti Bükbay ile birlikte Bitlis'te in-
celemeler yapmışlardır. Burada Meşe-Pa-
lamut kozalağını dört tarafından delip,
içini boşalttıklarını bu şekilde ağza daya-
narak çalındığını sözlü olarak tesbit et-
mişlerdir. Esasen daha evvel bunu duyan ara-
ştırmacı bu maksatla ve yeni âletler bul-
mak endişesi ile Bitlis'e gitmiştir. Fakat
Bitlis'te bugün için bu aleti bulamamıştır.

8 — Oradan da Van'a geçmiştir. Van'da
orjinal bir kaval çeşidi tesbit etmiş ve
Diyarbakır'a geçmiştir.

9 — Diyarbakır'da Dikran Nişanyan
adında kavalcılık mesleğini atadan yadigar
olarak devam ettiren bir ustaya rastlamış-
tır. Zurna ve kavalları Dikran Ustanın
yay ve torna ile yaptığını tesbit etmiştir.
Picken, orada iken Bingöl'den gelen bir
çoban iki kaval sipariş vermiştir. Bu usta
Suriye ve Irak'a da kaval ihraç etmekte,
bunlar siparişe göre yapılmaktadır. Merak-
lısı zurna ve kaval için o civarın dört ta-
rafından Diyarbakır'a gelmektedir.

10 — Nihayet 23 Ağustos'ta tekrar
Ankara'ya dönen Laurence Picken, oradan
da İstanbul'a gelmiş, memleketimizi dün-
arşivine sahip olan Robert Kolej'in eski

yanın dört bir tarafında çektiği başarılı
fotoğraflarla tanıtan ve ayrıca adedi 2.000 i
bulan «Halk Bilgisi - Folklor» fotoğraf
muhasabe müdürü Herman Kreider'in ken-
disi için özel olarak hazırladığı resimleri
almıştır.

20 - 25 yıldanberi Türk Halk Çalgılarını
tesbit eden, bunların üzerinde çalışan
Picken, bu defa, ses çıkaran âletlerle ço-
cuk çalgılarına ait araştırmalarını da ta-
mamlamış bulunmaktadır. Bu eser yayın-
landığı zaman Türk Folklor Kitaplığının
bir eksikliğini tamamlamış olacaktır Biz-
ler kendisine ne kadar teşekkür etsek az-
dır. Picken bu araştırmaları yaptığı gibi,
dünyanın dört bir tarafında toplanan mil-
letlerarası kongrelerde de Türk Halk Saz-
larını tanıtmakta, bu suretle hizmette bu-
lunmakta, konferanslar vermekte, bildiri-
ler sunmaktadır.

Kendisinde tam bir «Türk Halk Saz-
ları ve Çocuk Çalgıları ve Ses Çıkaran Â-
letler» koleksiyonu mevcuttur. Bu hazine
için bu yılki araştırmaları sonucunda el-
de ettiği 20 kilo tu'arındaki adedi yüz par-
çaya yaklaşan sazı ve âleti de iki büyük
bavul içinde İngiltere'ye götürmüştür. Bize
gelişinde olduğu gibi, yurdumuzu terk e-
derken de yaptığı nezaket ziyareti sırasın-
da bu bilgileri aldık.

Kendilerini tebrik eder, çalışmalarında
başarılar diler, eserinin biran evvel yayım-
lanmasını beklediğimizi belirtiriz.

nanan bu oyun, ufak farklarla Eğin'de üç türlü oynanır: 1) Halay, 2) Karşılıklı kol oyunu, 3) Karşılıklı takım halinde oynanır ki şekil polkaya benzer.

**Tamzara'dan gece geçtim,
Karlı buzlu sular içtim,
Ben o yardan vaz mı geçtim,
Amman amman Tamzaram oyna balam
Tamzara da dedikleri
Şekerdir hep yedikleri,
Hiç aklımdan çıkmayacak
Nazlı yârin dedikleri.**

DERELERDE BİTER KAMIŞ

9/8 lik aksak tempo ile oynanır, sekiz figürlüdür. Ayakta sağa sola inhinalarla çömelinerek yürüme'lerle ve el vurmalarla oynanır.

Kol oyununda da karşılıklı jestler ve dönüşler pek orijinal ve zariftir.

**Derelerde biter kemiş,
Uzar uzar vermez yemiş,
Oğlan küçük kız görmemiş,
Her mısra ikiye kere söylenir.**

SÜPÜRGESİ YONCADAN EMİNEM

9/8 lik aksak tempo ile hem kol oyunu, hem de halay olarak oynanır, diğer oyunların karakterini taşır.

**Süpürgesi yoncadan Eminem,
Gayet beli inceden of of.
Ben seni esirgerim Eminem,
Yerdeki karınca'an of of.**

**Süpürgesi saz olur Eminem
Güller açar yaz olur of of,
Ben sana gülüm demem Eminem,
Gülün ömrü az olur of of.**

ANAM ANAM EĞİNLİ MİSİN

Üç ayak tarzında oynanır. Heyecanlı anlarda zıplamalıdır. Hanım'lar sarkılı oynar ve zıplamazlar.

**Anam anam anam anam Eğinli misin,
Sılaya gelmeye yeminli misin.
Gel ağam, gel paşam gel bize gidem,
Açılmış gülleri der bize gidem.**

**Anam anam anam anam fistanın penbe
Gel otur yanına gönlüm var sende
Gel ağam gel paşam gel bize gidem,
Açılmış gülleri der bize gidem.**

HAMAMIN KAPISI

Ağır oyunlardandır. 9/8'lik ağır aksak tempo ile halay ve kol oyunu olarak oynanır.

Hamama da girin's terlemiş vay,

**Hanımlar hizmet eylemiş vay,
Yar bana selâm söylemiş vayyy.
Sen kinne edalım sen kime vayyy,
Ustandan evvel ben köte vayyy.**

KIZ BOSTANDA LÂHANA

Ağır tempolu, kol oyunu ve halaydır.
**Kız bostanda lâhana,
Yaprağın yedi dana,
Kız nişanlı başıyçın,
Şu danayı boğazla.
Oy mendil mendil mendil,
Kaldır kolların indir.**

MAVİ YELEKLİ YARIM

Ya'nız halay olarak oynanır. Hareketli ve kıvrak oyundur, heyecanlı anları çekicidir.

**Mavi yeleklî yarım diyar yar diyar yar
Keten gömleklî yarım diyar yar diyar yar.
Gâvur isen dine gel diyar yar diyar yar,
Gâvur yüreklî yarım diyar yar diyar yar.
Fırat'ın dibi midir, diyar yar diyar yar;
Seni söyleten kimdir diyar yar diyar yar,
Bir sen söyle bir de ben diyar yar diyar yar
Bakalım hak kimindir diyar yar diyar yar.**

DUT AĞACI

Üç ayak tarzında oynanır. Üç ileri üç geri, heyecanlı anları zıplamalıdır. Hanım'lar tarafından çok oynanır, fakat hanımlar zıplamaz.

**Dut ağacı boyumca Oy na na na
Dut yemedim doyumca Oy na na na
Sen kalasın İstanbul Oy na na na
Yar gömedim doyumca Oy na na na.
Dut ağacı dut verir Oy na na na,
Yaprağını kit verir Oy na na na
Oğlan büyük kız küçük Oy na na na
Sevişmesi tad verir Oy na na na.**

BAHÇEYE İNDİM Kİ

Dut ağacı tarzında halay ve kol oyunu olarak oynanır.

**Bahçeye indim ki gülleri derem
Gül bahanesiyle ağamı görem
Ağamı görem de canımı verem.**

**Yürü yürü yürü boyan dolanam;
Sen uyu ki ben uykudan uyanam.
Ben bu ayrılığa nasıl dayanam.
Bahçeye indim ki bakraç kolunda
Ağamı kim görmüş Urumelinde.**

**Sırma saç dökülmüş ince belinde
Yürü yürü yürü boyan dolanam,
Sen uyu ki ben uykudan uyanam.
Ben bu ayrılığa nasıl dayanam.**

Kırım - Tatar Atasözleri

Yazan: Prof. Dr. Jozef BLAŠKOVIČ

Aşağıda yazılan Tatar atasözleri, Kırım - Tatar halkı arasında Dr. Muza-farov Refik (doğ: 1928, Simferopol'da) derleyip toplamış. Bunlardan başka Kırım - Tatarlarının folklorundan zengin materyal topladıktan sonra, doktora tezi hazırlamış ve 1959 senesinde Kazan'da tezini müdafaayı başarmış. Bu materyal daha hiçbir yerde yayınlanmamış, Çinlar daha atasözleri de Kiril harfleriyle yazılmış, Türk harfleriyle transliterasyonunu yapmak zorunda kaldım. Ancak, Tatarca, üzeri aksanlı «n» harfi, türkçede eski ng harfi (sesi) ile aynı olduğundan, metinlerde üzeri aksanlı n harfini (n) olarak bıraktım.

- 1 — Bir künye ketsen bir haftalık aş al.
- 2 — Dağ saga barmasa, sen dağa bar.
- 3 — Zorna güzellik bolmaz.
- 4 — İç olmagandan keç olganı hayırlı.
- 5 — Başta akıl bolmasa eki ayakka zor kele.
- 6 — Akılsız dosttan akıllı düşman hayırlı.
- 7 — Akılsız kuyuga bir taş atar, kırk akıllı çıkarmas.

8 — Dag daga buluşmaz, âdem âdeme bulunur.

- 9 — Eskî tuz - ekmek unutulmas.
- 10 — Kadının saç uzun, akıllı kıska.
- 11 — Sütke agızını bişiren katıknı ufurup aşar.

- 12 — Aqlamagan balaga emçek bermezler
- 13 — Balasız ev mezar-balalı ev bazar.
- 14 — Balaban gemige balaban furtuna.
- 15 — Eçki can derdine, kasap yağ derdine, sıçanga ölüm, mışıkka külkü.
- 16 — Kol kolnu cuvar, eki kol betni cuvar.
- 17 — Sağlık-baylık.
- 18 — Balık baştan sasır.
- 19 — Bahşiş atnı dişine bakmazlar.
- 20 — Karga karganı közün çokumaz.
- 21 — Alma direktan irak düşmes.
- 22 — Tavuk tişine tarı körer.
- 23 — Demiri kızganda ur.
- 24 — Eki karpuz bir koltukka sıgmas.

- 25 — Kesilgen ötmek birlikmes.
- 26 — Kuru kaşık avız cırta.
- 27 — Tama tama göl bolur.
- 28 — Ateşte yanmas, suvda batmas.
- 29 — Aç kadirin tok bilmes.
- 30 — Bogulgan dalga yapuşur.
- 31 — Sıcak kemik sındırmas, suvuk canını tındırmas.
- 32 — Sıylamak bar zorlamak yok.
- 33 — İçmege istegen sıltav tabar.
- 34 — Tayak eki başlı.
- 35 — Yedi belâ, bir ceza.
- 36 — Kamburnı kabir tüzeter.
- 37 — Canım cennet ister, lâkin gunalarım cibermey.
- 38 — At ayagın dagalaganda baka botın kıstırgan.
- 39 — Bir kulakka kırđı, ekinçi kulaktan çıktı.
- 40 — Uzakka koysan, yakından alarsın.
- 41 — Elge çukur kazgan gendisi çukurga tüşer.
- 42 — Ot yanmayınca tütiin çıkmaz.
- 43 — Ne et, ne balık.
- 44 — Yedi ölçe bir kes.
- 45 — Atnı kamçı ilen urma, arpanen ur.
- 46 — Adın çıkıkcık canın çıkısın.
- 47 — Boriden korkkan dagga varmacak.
- 48 — Yahşı aş kalgancık yaman kursak patlasın.
- 49 — Bugönki işni yaringa kaldırma.
- 50 — Ne eksen, şonı orarsın.
- 51 — Sıgırnı sütü celininde değil, tamagında.
- 52 — Kuru babannı oğlu olma, halknın da oğlu ol.
- 53 — Tek elnin sesi çıkmas,
- 54 — Padşa uzakda, Alla yukarda, kimge aytarsın dertinni?
- 55 — Avızın kıyış olsa, küzgige öpkeleme.
- 56 — At yatkan yerde tuk kalır.
- 57 — Er yalıtırgan şey altın değil.
- 58 — İşlemegen tişlemey.
- 59 — Traktorge uşanıb atnı taşlama.
- 60 — Halk dostluğı - el baylığı.

Yazı - Resim'de Eşyalar

Yazan: Malik AKSEL.

«Yazı-Resim Sanatı» içinde önemli bir yer alan ibrikleri çiçeklik «şüküfedan» ları, gülâbdan ve kandilleri, daha doğrusu dinî eşyaları unutmamak lâzımdır. Aynalı Celi yazı ile derlenmiş (No 1) ibrik resminde Tanrı'nın ya Fettah, ya Kerim, ya

No. 1 İbrik

Rahim güzel adlarının bulunmasıyla eser kutsal bir mâna alır.

İbriğin kulbu ve emziği yazıdan ayrılmakla daha çok resme yaklaşmış görünür. Bununla beraber bu ibrik şeklinin yazı çevresinde bir sınırı yoktur. Belli bir açıdan bakılınca yazı silinip arabesk bir şekil ortaya çıkar.

Burada hem ibrik, hem yazı, eski adıyla şüküfedan olarak kullanılan, üzerinde zarif çiçekler, hattâ kuş yerine kelekler bulunan bu «yazı-resim» motif aynı zamanda bir bilmece olmadan çıkmamıştır.

(No 2) «Yazı-resim»ün üst kısmı, ince ince tabiata uyularak yapılmış bir demeti hatırlatır. Altı da yazı ile şekillenmiş bir çiçekliği. Böylelikle bir bütünde iki ayrı teknik yer alır. Burada bir kısım yazılar baş aşağıdır, bir kısmı da yazı olmadan çıkmış kıvrıntılar haline gelmiştir.

Şeklin yazı kısmında eski «ayın» harfleriyle meydana gelen gözlerde yazı ile insanı bulmuş oluruz.

Yaprak, meyva şekillerinde de, «yazı-resim» i görmek mümkündür:

Çok defa eski ahşap evlerin saçak altlarında Mâşallah, Tebarekallah ya Malikelmülk gibi yazılar, yaprak veya armut

No. 2: Yazı ile şüküfedan

şeklini alırdı, görülen (No 3) Celi yazı: «Aman müriüvvet» istifi bu nevidendir.

Bektaşî tarikatında da böyle bir deyim hattâ bir makam vardır.

Bunların bazılarında «katia» kesme kâğıt denir. Bu konuda, «yazı-resim» katı-

zerinde görülen yazıdır. Halk süsleme sanatının zarif bir yanı olan bu tarz eserler, bazen yıldız ile de belirtilirler. Yaprak üzerinde okunan yazı «Essiyase esasülriyase» dir

Bazen bu motif «Muhammedin gülü» adıyla anılır, yapraklar üzerine kutsal isimler konur. Delâil-i Hayratlarda yer alırlar..

Batınlığın sırlara dayanacağı kendi öz yapısından bellidir. Nitekim «Bektaşî sırrı» sözü halk arasında yayılmış deyimdir. Buna tahammül, çile denilen sırat köprüsünü geçmekle mümkündür.

Bu manevî halkaya girenler türlü dünya nimetlerinden soyunurlar.

İslâmiyet tek tanrıyı kabul etmekle diğer tanrıları melek suretine sokmuştur.

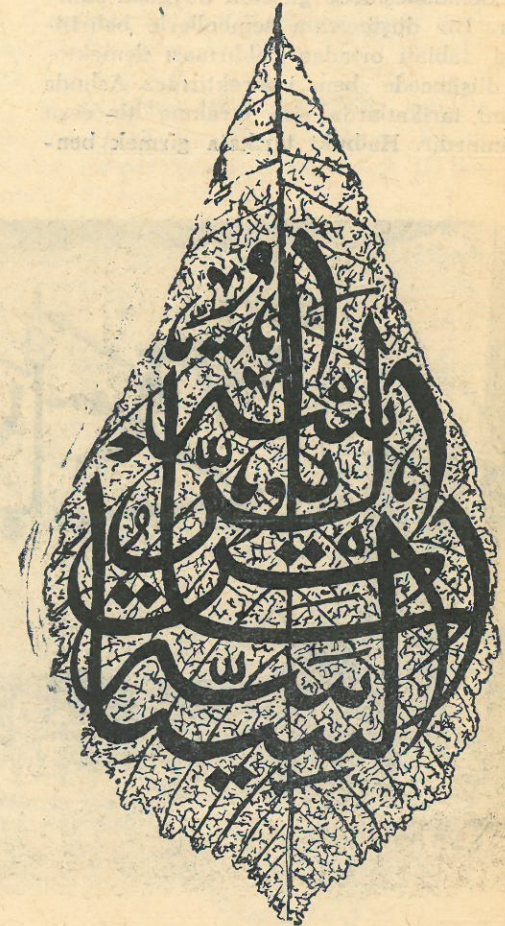
No. 3: Aman müriüvvet

aları ele almak doğru olacaktır.

Bunlar iki şekildedirler, yâni dişi, erkek olarak ayrılırlar. Doğrudan doğruya kesilmiş yazılar bir satha yapıstırılırsa; bunlar erkek adını alırlar. Oyulmuş «yazı-resim» ler ise dişidirler.

Kuru yapraklar üzerinde, bir kelebek kanadı dayanaksızlığını gösteren bazı eserlerde, iki cam arasında muhafaza edilirler. Kuru yaprağın dantel gibi ince elyafı üzerinde yazı, zarif bir kabartma şekline girer.

Buna bir örnek te (No 4) yaprak ü-

No. 4: Yaprak üzerine yazı

Nitekim Cebrail başta dört melek bu durumdadır.

Hiçbir din doğduğu gibi kalmamıştır. Müslümanlık ta böyledir. Türkler İslâmiyete eli kolu boş girmemiştir. Eski gelenek, göreneklerini tarikatlar yoluyla getirmişlerdir. Öyle ki Cem âyinine kadını sokmuşlar, saza, söze, raksa yer vermişler ki bunların kırmızı şölenleriyle bağlantısı malumdur. Neticede bütün bunlar bâtınlıkla yüğrılmış «sır» halini almış türlü yorumlara vesile olmuş eski alışkanlıklardır.

Bunu dinde millî kişiliğe dönüş şeklinde düşünenler vardır. Çünkü burada âyinler türkçedir. Giyimler Türk geleneklerine uygundur. Şüphesiz bu inançların getireceği sanatta, tarikatların gerçeklerine uyulacaktır.

Sembolleşmede güzellik duygusu sınırlıdır. Bir düşüncenin sembollerle belirtilmesi, tabiatı ortadan kaldırması demektir. Bu düşüncede «ben» i gerektirmez. Aslında batını tarikatlarda «iz» bırakma bir çeşit övünmedir. Halbuki tarikata girmek ben-

likten sıyrılmakla başlar, nefsi, benliği körletmedir.

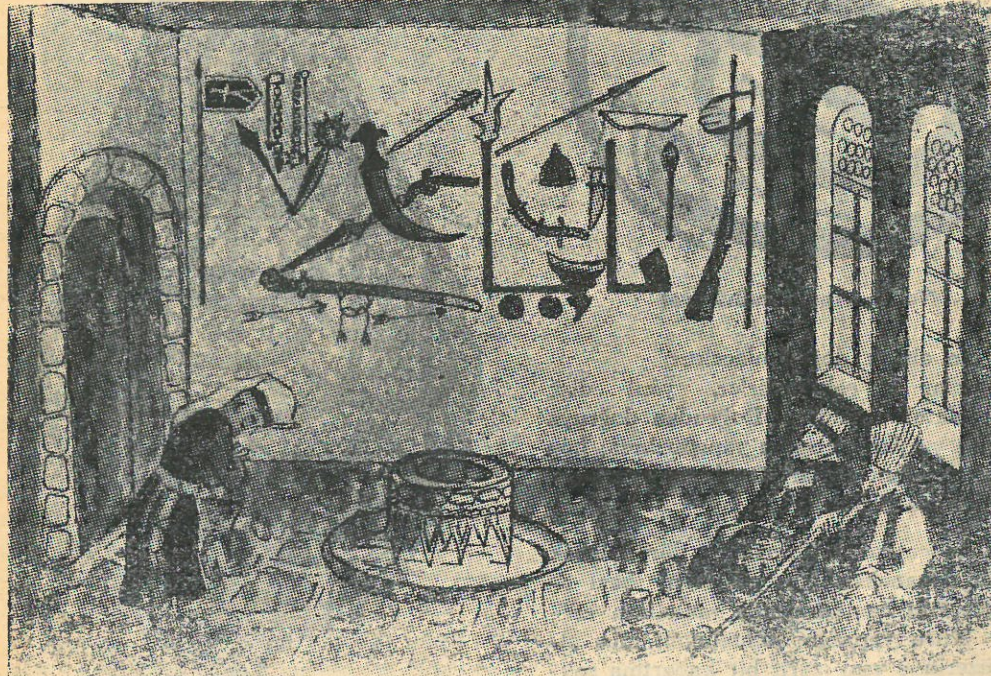
İşte bu sebeptendir ki, bir çok eserlerde imza bulunmaz. Çünkü sanat bir böbürlenme vesilesi değildir. Hak yoluna hizmettir.

Çok defa da yapılan eserlerin mânaları açık seçik olmadığı için yorumlanma ile çözümlenmeğe gidilir. Düşüncelerin yanıtılması için de sembollere başvurmak bâtınlık esaslarındandır.

★

Eşya «yazı-resim» lerinden söz ederken toplu tarikat eşyalarını da (No 5) de görebiliyoruz, fakat bu resimde bir sır var ki, bu ilk anda göze çarpmayabilir.

Burada on iki dilimli tâci ile Bektaşî babası, yeniçeri ağası ve yeniçeri görünür. Yeniçeri ağası çubuğunu içer bir vaziyettedir. Önünde takatuka (kül tabağı) görülmektedir. Ortada yuvarlak bir mangal, kapıya yakın bir yerde de bir yeniçeri

No. 5: Yeniçeri ve Bektaşî Babası

çaprazlama iki kolunu bağlayıp selâm vermede, peymaңçeye durmaktadır.

Asıl önemlisi duvarda çeşitli kırıcı, dürtücü, ateşleyici silâhların bulunmasıdır. Şeşber (altı dilimli topuz). Bozdoğan (yuvarlak topuz). Zincir'i topuz, Salık (küçük yuvarlaklar). Lobut (Bir çeşit topuz.. Şiş, kama, hançer, eğri kılıç, mızrak, ok, yay; çakmaklı tüfek; çomak...

Her iki yanda da birer bayrak ihtiram mevkiinde yer alır Birinde Âl-i Abâ pençesi. Bu aynı zamanda Lafza-i Celâl'in de resmi remzidir. Allah mânasıdır. Bu sebepten tarikat bayraklarında yeşil üstüne beyaz bir el de görülür. Bunun Musa'nın Yed-i Beyza'sıyla ilişkisi olması akla gelebilir. Bu levhanın diğer köşesinde ikinci bayrakta yer alan resim Zülfikâr'dır. Bu çatalı, yahut fıkralı kılıç eski Oğuz boylarından «Eymur» u dolayısıyla insan şeklini hatırlatır. Resimde açıklanması gereken bir nokta, duvardaki araçların Rufailerde bulunması gerekirken Bektaşî tekkesinde bulunmasıdır.

Rufailer zikir ve âyin sırasında bu araçları kullanmakta vücutlarını dağlamak-tadırlar.

Bir Bektaşî tarikat ehli olan eski Orman Nezareti Heyeti Reisi Talât Bayraklı'nın kaleminden çıkan bir resimden alınan bu levhada görülen silâhlar, araçlar bizi tereddüde düşürürler.

Aydın bir Bektaşî olan Talât Bayraklı'nın ne manâ ve maksatla yapmış olduğu (No 5) resimde dikkati çeken en önemli yer duvarda görülen silâh ve eşyadan «Amân yâ Ali» yazısının okunmasıdır. Başta tüfek «A» yı, Balta da «M ve A» yı, Bıçak ve kılıç «N» yi, Ay balta «YA» yı, Tüfek, kama hançer kılıç birleşmesi Ali'yi tamamlar. Hepsî birden «Amân yâ Ali» cümlesini kurar.

Hemen ilk bakışta bu silâh ve araçlardan böyle bir yazı çıkacağı kolayca akla gelmez. Bu da resimde bir Bektaşî sırrı olarak kabul edilirse, sanatın tarikatın amacına nasıl hizmet ettiği kolaylıkla anlaşılır...

Bize Gelen KİTAPLAR

★ İbrahim Zeki BURDURLU: «Kel-oğlan Masalları». Masal'lar sipariş adresi: İb. Zeki Burdurlu, İzmir Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni, İzmir. 19 x 14 cm. boyunda, 56 sayfa, 150 kuruş.

★ İbrahim Zeki BURDURLU: «Ülkemin Efsaneleri», Efsaneler. 19 x 14 boyunda, 50 sayfa, 150 kuruş.

★ İbrahim Zeki BURDURLU: «Günaydın Anneciğim». Şiirler. 19 x 14 boyunda, 48 sayfa, 150 kuruş.

★ Joseph A. SCHUMPETER - Dr. Tunay AKOĞLU: «Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi». 1 Cilt Kapitalizm. Varlık Faydalı Kitaplar: 59, 17 x 12 boyunda, 212 sayfa, 5 lira.

★ Abdülhak Şinasi HİSAR: (Bütün Eserleri I) «Fahim Bey ve Biz». Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 21. 17 x 12 boyunda, 27 sayfa, 6 lira.

★ Mehmet Ali KÂĞITÇI: «Modern Kâğıt İmalinin 30 uncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim». Cemal Kutay'ın önsözü ile birlikte. 24 x 16 boyunda, 48 sayfa, 5 lira.

★ Doç. Dr. Sencer DİVİTÇİOĞLU: «Asya Tipi Üretim Tarzı ve Az-Gelişmiş Ülkeler. Deneme. Elif Yayınları: 20, Bilgi Dizisi: 2, 19 x 14 boyunda, 32 sayfa, 3 lira.

(Folklor: 130)

Mustafa Adil Özder

Yazan : **Ali Rıza ÖNDER**

27 Nisan 1907'de Yusufeli'nin Erkinis (Demirkent- köyünde doğmuştur. Babası Mehmet Razi Efendi, Tozkoparan sanı ile anılan eski bir ailedendir. Dedesi Hatip Hafız Abdullah Efendi gibi Mehmet Razi de «Muallimlik» mesleğinde çalışmışlardır. M. A. Özder'in anası Fatma Hanım'dır. Özder, Birinci Dünya Savaşı sırasında göç ettikleri Sungurlu'da «Kenzülirfan Nümunne Mektebi» nde 1916—1920 yılları arasında ilk öğrenimine başlamış savaştan sonra ailesi ile birlikte köyüne dönmüştür. Öğretmen olan babasından üç yıl özel olarak okuduktan sonra 1923 yazında altı sınıflı Yusufeli merkez Ersis «Nümunne Mektebi» nde verdiği sınavla ilkokul diplomasını almıştır. Aynı yıl, Cumhuriyetin ilânına rastlayan 29 Ekim günü «Erzurum Darülmuallemi» nin birinci sınıfına kaydolunmuştur. (Bu okulun adı 1925'te «Erkek Muallim Mektebi» olarak değişmiştir.). Beş yıllık öğrenim süresini bitirdikten sonra 1928'de mezun olmuştur.

18 Ekim 1928'de Bayramiç ilçesi «Zaferimilli Mektebi» öğretmenleri olarak meslek hizmetine girmiştir. 1930'da Borçka'nın Maçahel Bucacı Okulu Başöğretmenliğine, 1931'de Yusufeli'nin Zor köyü Başöğretmenliğine, 1932'de Borçka Millî Eğitim Memurluğuna, 1936'da Şavşat Millî Eğitim Memurluğu ile birlikte Merkez Okulu öğretmenliğine, 1948'de Merkez Gazi Okulu Öğretmenliğine, 1952'de Bursa Onbir Eylül Okulu Öğretmenliğine atanmıştır. 1965 yılından beri de Ankara merkezinde öğretmen olarak çalışmaktadır.

Yedek Subay Okulu'nun birinci döneminden çıktıktan sonra askerlik görevini 1932 yazında Bayburt'ta yapmıştır. İkinci kıta hizmetini ise 1941—1942 yıllarında Ardahan Hudut Alayı ve Posof Hudut Taburunda tamamlamıştır.

M. Â. Özder, daha okul sıralarında iken halkbilim konularına karşı derin bir ilgi duymuştur. Erzurum Öğretmen Okulu Müdürü rahmetli Cemal Gültekin, o sıralarda ÖZDİLEK adlı aylık bir kültür

dergisi çıkarmış ve halk bilgilerine geniş yer vermiştir. İkinci yaz tatili başlarken öğrencilerine «Halk bilgilerini tetkik» ödevi verdiği, ilerici ve aydın bir müdür olarak Türk Ocaklarının çalışmalarına koşut (muvafık) çabaları ile gençlere yeni bir ufuk açtığı, Özder'in mektubunda belirtilmektedir.

M. Â. Özder 1925 yazında Erkinis köyü üzerinde yaptığı bir inceleme ile hocasının verdiği bu ödevi yerine getirdi. Öğrencilerin araştırmaları sonunda elde ettikleri bilgiler okuldaki bir deftere yazıldı. Özder'in, öğretmen okulu üçüncü sınıfında iken üst sınıftaki arkadaşları ile birlikte yayımladıkları «Türk Çocuğu» adlı dergide de çalışmaları vardır.

Türk Dil Kurumu'nun 1932—1934 yıllarında açtığı «Halk ağzından derlemeler» konulu çalışmalara Borçka'dan katılan Özder, 1952—1959 arasındaki derlemelerde de görev almış ve bir çok sözler derlemiştir.

Daha sonra Halkevlerinin yaygın olduğu yıllarda dahi halkbilim alanındaki çalışmalarını sürdürmüş bu konudaki ilk yazılarını 1938'de Artvin Halkevi dergisi ÇORUH'da, 1940'da Kars Halkevi dergisi DOĞUŞ'ta yayımlamıştır. Bunlar saz şairleri üzerine hazırlanmış yazılardır. Öteden beri âşıklarının bolluğu ile tanınan Artvin bölgesinde yıllarca halk şairleri ile ilgilenmiş, kendi deyimi ile «hemhal ve haşır ü neşir» olmuştur.

Yirminci Yüzyılda şayaşan ünlü âşıklardan Yusufelili Huzurî (Ali Coşkun) ile dostluğu, Zor köyünde öğretmenlik yapması ile başlar. Ardanuçlu Efkârî (Âdem Şentürk), Posoflu Müdamî (Sabit Ataman) ile yakın ilişkileri son yıllara değin sürmüştür. 1930—1951 yılları arasındaki görüşmelerinden yararlanarak Huzurî'nin yaşantısını ve eserlerinin tümünü derlemiş ve saptamış bulunmaktadır. Hikmet Dizdaroğlu ile Fahrettin Kırzioğlu'nun ellerinde bulunan, Huzurî'ye ait eserlerin varyantları da M. Â. Özder'deki nüshalarda işaretlenmiş durumdadır.

ARAŞTIRMALARI

Özder'in AZMÎ takma adı ile ve âşık tarzında yazılmış deyişleri ve aruzla kaleme alınmış parçaları varsa da yayımlanmamıştır. Ardanuçlu Efkârî ve Şavşatlı Tokdemir (Macit Efendi) ile karşılaşmaları da vardır. Tokdemir'le olan karşılaşmalarından birisi, Artvin'de çıkardığı BİZİM ÇORUH adlı derginin Nisan 1950 sayısında yayımlanmıştır.

Artvin ve Kuzeydoğu Anadolu halkbilimi üzerinde inceleme ve araştırma yapacak olanlar M. Â. Özder'in çalışmalarına başvurmak gereğini yakından duyacaklardır. Türk Folklor Araştırmaları dergisinin Nisan 1966 günlemini taşıyan 201. sayısı Artvin özel sayısı olarak çıkmıştır. Bu dergide yer alan yazıların çoğu Özder'in kalem ile hazırlanmıştır.

M. Âdil Özder'in inceleme ve derleme yolu ile işlediği başlıca konular şöyle sıralanabilir:

- 1) Halk ağzından söz derleme fişleri (800 fiş, T.D. Kurumunda)
- 2) Köroğlu kolundan: KOCABEY hikâyesi (Şavşat'ta tespit edilmiş olup 1964 yılında Halkevleri Genel Merkezine verilmiştir)
- 3) Artvin çevresinde yetişen halk-saz Şairleri (sayıları elliye aşkın olup hayat ve deyişleri basıma hazır durumdadır)
- 4) Artvinli Şairler (Kısaltılmış olarak 40 sayfa tutarındadır. Artvin İli Yıllığı için basıma hazırdır)
- 5) Büyük Harpte Artvin (aynı yıllık için, 40 sayfalık)
- 6) Etnoğrafya-folklor-turizm konuları ile Artvin (Aynı yıllık için)
- 7) Artvin Çevresinde Yer Adları (Bazı bölümleri Şavşat Postası gazetesinde çıkmıştır)
- 8) Doğu illerimizde Âşık Karşılaşmaları (I. Kitap 1965'te çıktı. II. ve III. kitaplar baskıya hazırdır)
- 9) Yusufelili Huzurî I. — II (Hayatı, kişiliği ve heceli eserlerinin tümü — I. cildi, aruzlu eserleri II. cildi dolduracaktır. Şairin mektuplarından örnekleri de kapsamaktadır)
- 10) Hakkında yapılmış yayımların niteliği bakımından: HUZURÎ (50 sayfalık)

11) Artvin Tarihi ile ilgili Tesbitler (Yerli Sancak Beyleri fermanlarının örnekleri ile aile soy kütükleri, kaleler, tapınaklar; anıtlar v.b.)

Yayımlanmış kitapları şunlardır:

- 1) Yusufelili Muhibbî (1940, Kars İİ Basımevi), 2) Çoruh - Şavşat (İstanbul Teknik Kitaplar Yayınevi 1945, Kollektif-Tarih, Coğrafya folklor; Şavşatlı Saz şairleri), 3) Kurtuluş ve Ana Vatana Kavuş-

Mustafa Adil ÖZDER

ma anlamı (Ordu, Gürses Basımevi, 1947); 4) Yakın Yurt (Artvinli öğrenciler için), 5- Doğu illerimizde âşık karşılaşmaları (I. Kitap Bursa, Emek Basımevi, 1965)

Yayımlanmış yazılarının başlıcaları şunlardır:

- 1) Yusufelili Muhibbî Hakkında (Çoruh dergisi 1938. s. 2. Doğuş dergisi; 1940 S. 8/49)
- 2) Artvinli Halk Şairleri Hakkında Bazı Notlar (Çoruh, 1938, S. 3)
- 3) Ardanuçlu Sıtkı (Doğuş: 7/48-1939)
- 4) Yusufelili Şamîlî (Doğuş, 9/50, 10/51. 1940)
- 5) Karşı Ali Şevket (Doğuş 12/53, 1940)
- 6) Yusufelili Huzurî (H. Dizdaroğlu-

Afyon'da Keçecilik

Yazan : Dr. M. Kemal ÖZERGİN

1. Derlemenin konusu: Afyon'da Keçecilik.

2. Derlemenin bölgesi: Afyon şehri,

3. Derlendiği yer ve tarih: Afyon 29 Ağustos 1966,

4. Derleme şekli: Soruşturma usulü ile,

5. Bilgi veren: Keçeci Hacı Mehmet Öz, 61 yaşında erkek, 7 yaşından beri 54 yıllık keçeci, aslen Afyonlu. Adresi: Keçeciler çarşısı No. 9, Afyon.

I. Keçecilik

Keçecilerin piri Ebû Saîd-ü Rütbâdî ile Hallâc-ı Mansûr'dur. Keçecilik Afyon'da eski sanatlardandır. Bu sanatın, burada ne zaman başladığı belli değildir. Keçeciliği Afyon'da eskiden beri hep Türkler yapardı. Zor sanat olduğundan Ermeniler filân bu işe girmezlerdi.

Keçecilik kolay öğrenilen, fakat pek zahmetle yapılan bir iştir. İnsanı çok yap-

nun bu addaki eserini tanıtmaya, Bizim Çoruh dergisi- 1950, Nisan S. 1)

7) Ölününün 4. Yılında Yusufelî Şair Huzurî, 1. 2. 3. (Türk Folklor Araştırmaları, S. 74, 76, 82)

8) Yusufelî Kesî 1 - 3 (T.F. Araştırmaları, S. 107, 115, 126)

9) Mezarının Yapılması Üzerine Huzurî (Hür Çoruh gazetesi, 15-18 Ocak 1957)

10) Osmanlı İdaresi Çağında Artvin (Yeşil Çoruh dergisi, İstanbul, 1959/4)

11) Geçmiş Yılların Dilinden—Artvin (Yeşil Çoruh dergisi İstanbul, 1958, S. 3)

12) Ardanuç (Hür Çoruh, Ağustos 1964-1965 arasında yayımlanmıştır.

13) Yer adlarımız (Savsat Postası gazetesi- Ocak—Nisan 1964, E harfine kadar olanı)

14) Yer Adlarımızdan ARTVIN (Hür Çoruh, 1963)

15) Kars ve Çevresinde 1293 Felâketine ait iki destan (Doğus s. 8/49, 1940)

16) Posoflu Âşık Müdamî ve Artvin I. II. (Demokrat Çoruh, Ocak 1957)

17) Ardanuç Gezisi İzlenimleri Artvin'in Sesi Gazetesi- 7—19 Ağustos, 1964)

ratır. Şimdi Afyon'da 20 - 25 keçeci dükkânı vardır. Ancak keçeci esnafı, malın sürümünün düşmesinden dolayı yavaş - yavaş azalmaktadır.

II. Mesleğe

giriş ve yetişme

A. Eskiden keçecilik mesleğine verilecek olan çocuğu, babası elirden tutar, keçeciler çarşısında kendinin gözünün tuttuğu bir ustanın yanına getirir elini öptürür ve «şeyirtliğe (= şâkirdliğe)» verir.

B. Mesleğe böylece giren çocuk, ustanın yanında en aşağı 6 - 7 yıl çalışır ve sanatı iyice kavrar. Aslında bu iş, kısa zamanda öğrenilmekle beraber, ustalar şeyirtlere bu devreden önce kalfalık için izin vermezlerdi. Bu devrenin uzun sürmesinde biraz da ustanın menfaati vardı.

O zamanlar bir ustanın yanına şeyirt verilen çocuk, istediği zaman ayrılıp başka dükkâna, başka ustaya gidemezdi. Böyle bir şey icap ettiği zaman şeyirt yanına verildiği ustanın rızasını, iznini almak zorundadır. Bu, hem görgü icabı idi, hem de esnaf an'anesi olarak izinsiz dükkân değiştirmeye kalkan şeyirti hiçbir usta kabul etmezdi.

Şeyirtlik devresi içinde sırasıyla (1) yün ditmesi (2) yün atması, (3) ayakla yün depmesi, (4) kalıba yün yayması ve (5) hamamda keçe pişirmesi öğrenilirdi.

C. İşinde eskiyen ve ustanın iznini kazanan şeyirtin, kalfalık sırası gelince, esnafın Yiğitbaşısı yanında Hacı İhtiyar ve esnaf âzaları bulunduğu halde, bir toplantı tertipler ve imtihanını yapardı. Bu heyet, şeyirte üç tane Kıbrız keçesi (ince keçe) yaptırır ve pişirttirirdi. Keçeler hazır olunca heyet bunları muayene eder, yapılan iş namzedin liyakatine sahit ise muvaffak sayılan şeyirt, artık «kalfa defteri» ne kaydedilirdi.

D. «Kalfa» olan için «ustalık» yolu da açık idi. Kalfa olan bir genç;

a- Ya yine kalfa olarak bir keçeci dükkânında çalışırdı. Bu durumda esnaf, şahsiyetiyle ilerlemek pek mümkün de-

gildi.

b) Veya kalfa olan şahsın akli muktedirse ve biraz da parası varsa, tedarikini görüp bir dükkân açma yoluna giderdi. Dükkân açablen, Allah işini rast getirirse ilerlerdi.

E. Bir kalfa imkânı olur da, bir keçeci dükkânı açmaya girişecekse, bunun için bir merasim düzenlenirdi. Bu merasim için Afyon'un mesire yerlerinden, Taşpınar yakınındaki Ballı-Pınar'a çıkılırdı. Keçeci esnafı burada bir ziyafet tertipler ve buna diğer esnafın ihtiyarları ile medreselerden hocalar çağırılırdı. Ziyafette kurbanlar kesilir, pişirilir ve yenirdi.

Ziyafetten sonra Hacı İhtiyar, Yiğitbaşya:

— «...ın çırağı kalfalıktan ustalığa teşebbüs ediyorsun. Bu san'ate lâyık mı değil mi?» diye sorar. Yiğitbaşı ise:

— «Bu adam lâyıktır. Müsaade edelim. Bizim duamız ve pirimizin himmeti ile Allah işini rastgetirsin, pâyidar olsun, devlete ve ziynete kavuşsun» derdi.

Peştemal kuşanan kalfa, birer birer ustaların ellerini öperdi. Onlar da hayır dua ederler, medrese hocaları «âmin» derler ve böylece merasim biterdi.

F. Bu merasim ile kalfalıktan ustalığa geçen şahıs artık dükkânını açar, keçeci esnafından biri olarak işine devam ederdi.

G. Keçecilikte esnaf, hiley ve müşterisini aldatmaya girişmezdi ve girişmezdi. Bir keçeci kötü mal yapar ve satar da, şikâyet edilirse veya hattâ esnafça farkına varılırsa, Yiğitbaşı onu cezalandırırdı. Kötü mal yapan ustanın, bu malı kesilerek imha edilir ve dükkânı da 3 - 5 gün kapatılırdı.

III. Keçecilik'te kullanılan âletler

1. Bıçak: Keçe kesmede kullanılır.

2. Çubuk: 40 - 50 sm. boyunda ve sapından sonra yelpaze gibi dal-da açılan ağaçtan yapılmış bir âlettir. Yünü kalıbın üzerine yaymada kullanılır.

3. Kalıp: Kalıp hasırdan yapılır ve kıl ile örülür. Bildiğimiz yaygı hasırına benzer. Hazırlanan yün bunun üzerine serilir ve sonra elle, ayakla depilerek keçe yapılır.

4. Makas: Keçe kesmede kullanılır.

5. Tokmak: Hallaç tokmağı gibidir. Yünü bastırmada kullanılır.

6. Yay ve kiriş: Hallaçların kullandığı âletin ayınıdır. Bununla yün atılır.

VI. Keçenin yapılması

1. Keçenin ham maddesi «yün»dür.

2. Önce yünün pıtraklarını elle temizleriz.

3. Sonra yünü elle diteriz ve atarız.

4. Açılan yünü kalıp üzerine sereriz.

5. Kalıbı sarar ve dervişler gibi, «Allah» diye diye ayakla deperiz.

6. Sonra tekrar bükür, bir daha deperiz.

7. Artık hamama götürür ve pişiririz. Bu sırada da kalıp içinde bükülü keçeyi 4 - 5 saat elle ve ayakla «Allah, Allah» diye deperiz. Keçeyi hamamda pişirme mesleğin en zahmetli tarafıdır. 4-5 saat, çok yüksek sıcaklığa dayanmak insanı kavurur, bitirir.

Eskiden keçe için, çarşı hamamına giderdik. Şimdi çarşı hamamına koymuyorlar. Keçecilerin ayrıca hamamı vardır. Afyon'da iki tane keçeciler hamamı var. Hazırlanan keçeler orada sıcak içinde depilir.

V. Keçeden yapılan eşya

1. Çzme: Askeriye için imal edilir. Tabanı da keçeden olup, diz üstüne kadar uzundur. Çok karlı ve burzlu arazide giyilir.

2. Çoban kepeneki ve başlığı: Bilinen biçimdedir.

3. Eğer veya semer keçesi: At ve eşek için yapılır. Eğerın veya semerin altına konur. At keçesi kırmızı renkli ve «kırp-malı keçe» den yapılır. Büyük boydadır. Böyle kırpmalı (keçenin yüzünde parmak ucu boyunda ince parçalar bulunur) keçe imali büyük maharet isteyen bir iştir.

4. Kıbrız keçesi: Buna «ince keçe» de denir. Kışın ayakkabıların tabanına konan keçedir.

5. Külâh: Başa giymek için imal edilen keçe külâhtır.

6. Namazlık: Küçük boydadır, namaz seccadesi olarak kullanılır.

7. Yaygı keçesi: Buna «daban keçesi» de denir. Odalarda, sofalarda yere serilir.

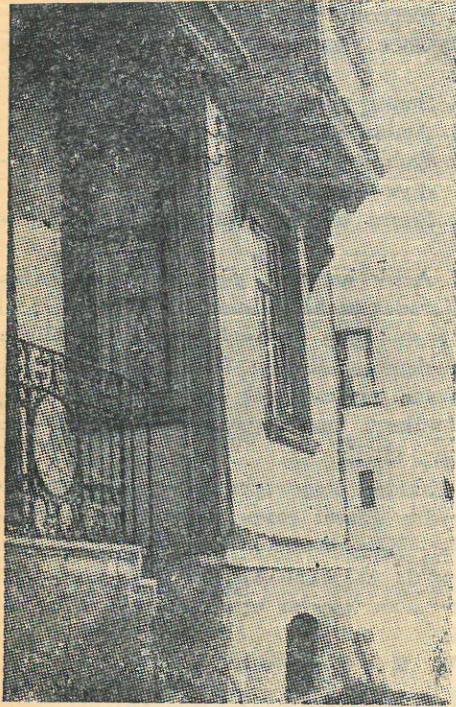
Edirne'de Köşe Taşları

Yazan : Sabahattin TÜRKÖĞLU

zisyon eklenir: Keçi boynuzlu köşe taşları...

Bütün eski şehirlerde ve hâlen İkel yaşayışlı köy ve kasabalarda, sokak köşelerine bir köşe taşı konulduğu ve bunun çeşitli maksatlara mâtuf olduğu bilinmekle beraber, bu ilk bakışta hemen göze çarpan unsurun estetiğini belki antikçağ sanatkarlarından sonra ilk defa Edirneli sanatkarlar düşünmüşlerdir.

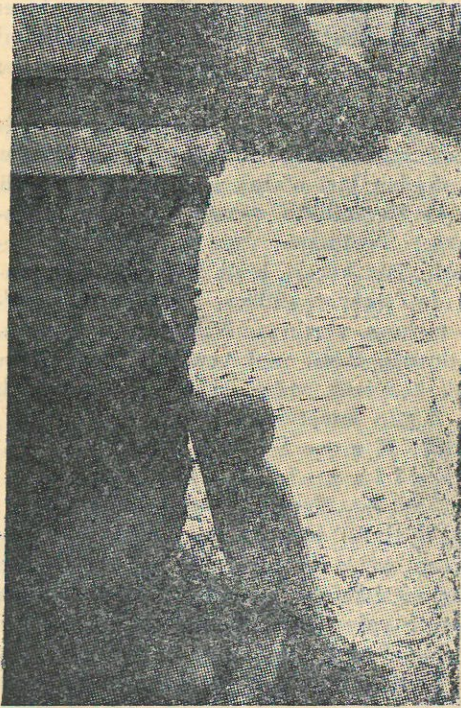
Bilindiği üzere, klâsik çağlarda sokak başlarında «Herme» ler konulurdu. Sokakların koruyucusu Hermes'i özel bir tarzda tasvir eden bu eserleri, herhangi maddî bir ihtiyacı karşılamaktan ziyade, devrin nancıklan doğan bir köşe süsü olarak kabul etmek icap eder. Daha sonraları köşe taşları bu figürlü şeklini kaybetmiş ve fakat bir ihtiyaç için kullanı-

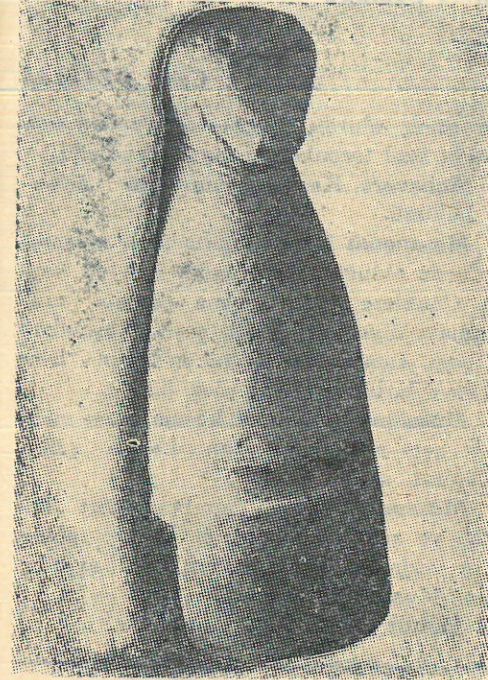
Resim 1: Köşetaşı ve konulduğu yer

Edirne, Trakya bölgesinde eskiliğini muhafaza eden şehirlerden biridir. Şehrin merkezi kısımları nispeten modernleşmiş olmasına rağmen, birçok mahalleler gerek monümental eserleri ve gerekse evleriyle eski Edirneyi gözlerimizin önüne getirir. Eskinin modern Kaleiçi denilen semtte bile birçok eski unsurlarla yüzyıl evvelki mahallî mimarî, hususiyetler bir araya gelmiştir. Şehrin modernleşmiş merkezi kısımlarından biraz içeriye girdiği zaman, bu hususiyetler bâriz bir şekilde kendini gösterir: Eski konaklar, Arnavut kaldırımları, cumbalı evler, dar sokaklar v. b.

Genellikle birçok eski şehirlerimizde görülmesi mümkün bu manzaraya, Edirne'de Anadolu ve hattâ Trakya'nın diğer şehirlerinde pek rastlanmayan bir kompo-

Resim 2: Köşetaşının daha yakından bir resmi

Resim 3: Edirne Müzesinde Bizans devrine ait olduğu sanılan köşetaşı

lagelmiştir.

Köşe taşları genellikle şu maksatlar için kullanılmaktadır:

1 — Sokak köşesinde bulunan yapının her türlü tahribattan (bilhassa araba tekerleği çarpma ve sürtünmelerinden) korunması için;

2 — At veya arabaya binmek veya üzerine bir yük konması için kullanılan binek taşı olarak;

Yirminci asır insanının sahip olduğu imkânlar ve modern mimarî, tabiidir ki bu köşe taşlarına lüzum bırakmamıştır. Ancak Edirne'deki güzel örnekler araştırmayı bir etnoğrafik incelemeye sürüklüyecek kadar güzel ve ilgi çekicidir.

Edirne'de birçok yerlerde sokak köşelerine konan Türk yapısı köşe taşları (Resim: I ve II) genellikle sade veya baş kısmı motifli herhangi bir taştan başka bir şey değildir. Oysa ki konumuzdan da anlaşılacağı üzere, Edirne'de buna özel bir yer verilmiştir. Edirne köşe taşları, genel-

likle sert taşlardan yapılmaktadır. Sokak köşesinin 15 - 20 cm. ilerisine konulan taşın keçi boynuzu şeklindeki kıvrımlı tarafı köşeye dayanır. Aşağı yukarı 60-70 cm. yüksekliktedir. Taşların keçi boynuzu motifli olması, sokak köşesine güzel bir kompozisyon kazandırmaktadır. Bu özelliğin kökünü, keçi boynuzunun mukavemet ve kuvvetiyle bir ilgi kurmak suretiyle meydana getirilmiş sembolik bir motif düşüncesinde bulmak icabeder.

Edirne'de bir sokak köşesinde bulunan başı keçiye benzer fakat vücut kısmı kullanıldığı hizmet dolayısıyla işlenmemiş bir heykel (hâlen Edirne Müzesinde), bu konuda bir bilgi vermesi bakımından enteresandır (Resim: 2). Bu heykelin sanat ölçüleri itibarıyla Bizans çağına ait olduğu iddia edilebilirse de, konumuz olan Türk yapısı eserlerle aynı figürün kullanılması köşe taşlarına öteden beri özel bir değer verildiğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak Edirneli sanatkarlar bu basit örneği ince Türk zevkinin ışığı altında çok daha güzel değerlendirmişlerdir. İşte biz, bu değeri bir KÖŞE'de unutulmaktan kurtarmak istedik.

ÂŞIKLAR BAYRAMI

Bu ayın 7, 8 ve 9 unda, Konya Turizm Derneği tarafından bir «Âşıklar Bayramı» düzenlenmiştir. Bu bayram için yurdun dört köşesinden gelen âşıklar Konya'da buluşmuşlardır.

Âşıklar Bayramı'nda üç kategori üzerinden yarışmalar yapılacaktır. Bunlar «Karşılıklı şiir ve sazla atışma», «Her âşığın kendi eseri bir memleket türküsü» ve «Her âşığın kendi eseri bir memleket şiiri» yarışmalarıdır. Her dalın birincilerine 1,000, ikincilerine 500, üçüncülerine de 250 şer lira ödül verilecektir.

Yarışmalarda derece alanları, Türk Folklor ve Halk Edebiyatı uzmanlarından kurulu olan jüri tâyin edecektir.

İlk kez düzenlenen ve ilgiyle karşılanan Âşıklar Bayramı'na ve sonuçlarına gelecek sayılarımızda yer vereceğimizi okuyucularımıza bildiririz.

T.F.A.

Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü

- 4 -

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Meydan Şairi, Saz şairi. Meydanlarda halk arasında saz çaldıkları ve karşılıklı şiirler söylediklerinden bu ad verilmiştir.

Meyhane; Karagözün ünlü oyunlarından biri.

Muamma; Divan edebiyatında geçen bir nazım türü. Bir çeşit ustalıklı bilmececi. Saz şairleri toplantılarında birbirlerine muamma söyler, çözümlenmesini isterlerdi. Çözemeyeni yenilmiş sayarlardı. Muamma, âşık kahvelerinde bir kâğıda yazılarak duvara asılırdı. (bkz. Muamma asmak).

Muamma Asmak; âşıkların, muammalarını bir kâğıda yazarak, gündüzden âşık kahvesinin uygun bir yerine asması. Böylece başka âşıklara meydan okuduğunu

ilân etmiş olurdu. Geceleyin yapılan toplantıda özel törenle muamma çözüldü.

Muhavere, Karagöz oyununun başlangıç bölümü.

Musammat koşma, mısraları musammatlarda olduğu gibi ortadan kafiyeli koşma. Cönklerle, şiirin başına «koşma musammat» diye yazılır. Bu çeşit koşmalarda çoğu zaman mısra parçalarının hece sayıları birbirine denk değildir.

Musammat müstezat koşma, hem müstezat hem musammat olan koşma (Bkz. Müstezat ayaklı koşma).

Musammat Semai, her beyti dört kafiyeli ve aruz ölçülü nazım. Öteki semailerin vezin ve biçim bakımından aynıdır. (bkz. Musammat, semai).

Mühür Beyti, bkz. Karalama.

İkisi de mes'ut!

Çünkü, **Tasarruflarını** İkrامية kazanma şansı büyük olan **TÜRKİYE EMLAK & KREDİ BANKASI**nda topluyorlar.

(Basın: 20897-A-12693 - 110)

Müşaare, âşıkların karşılıklı şiir söylemeleri, şiir yoluyla yarışmaları. Halkın ilgisini çok çeken bu yol, bir sanat yarışması olup ödül de verilirdi. Aynı ayakta dörtlüklerle bir bütün şiir söylemekle sürdürülür, ve cevap vermeyen yenilmiş sayılır, ötekinin üstünlüğü kabul edilirdi.

Nar Tanesi, ünlü ve çok yaygın bir masal.

Nazım, saz şairlerinin mesneviye verdikleri ad.

Nefes, Alevi - Bektaşî şairlerinin âyinlerde ve meclislerde ezgi ile okunan şiirleri. Biçim yönünden koşma gibidir. Konusu tasavvuf ve tarikat kuralları ile ilgilidir (bkz. Nutuk). Nefeslerin çoğu zarif, az çok lâubali ve alaycıdır.

Nekre, bkz. Kavuklu.

Ninni, anonim halk edebiyatı nazım türlerinin en yaygınlarından. Belli bir biçimi olmamakla birlikte, daha çok mâni ölçü ve kafiyesinde, basit ve sade manzumelerdir. Çocukları uyutmak için pek basit bir ezgi ile söylenir.

Nutuk, tarikat yollarını göstermek amacıyla ile yazılan nazım ya da nesir. Biçimi her çeşitten olabilir.

Okşama, istiare karşılığı terim. Okşayış da denir.

Orman, bir Karagöz oyunu

Ortak Halk Edebiyatı; yaratıcıları bilinmeyen, halkın ortak malı olan edebiyat. Masal, atasözü, mâni, türkü vb. verilere araştırmacıların verdikleri ad. Anonim halk edebiyatı da denir.

Ortaklar, Karagöz oyunlarından biri.

Orta Oyunu, bir çeşit halk tiyatrosu. On dokuzuncu yüzyılda meydana çıkmıştır. Açık bir yerde, seyircilerin ortasında tahta havaleli, üç yanı kapalı, bir yanı kapı gibi açık bir yer hazırlanır. Oyuncular bu tahta havale içinden ortaya çıkarak rollerini yaparlar.

Dekor değişmez. Yerlerin değişmesi sözle bildirilir. Yazılı piyesi yoktur. Olay oyun sırasında yatırılır. Karagözde olduğu gibi daha çok taklit ve tekerlemelere dayanır. Başlıca kişileri pişekâr, kavuklu, taklitçiler ve zenne'dir (b. bkz.)

Oturak, bir halk dansı ezgisi.

Oyun Havası, oyun temposuna uygun bir hızla söylenen türkülere verilen ad.

Ozan; eski Oğuzların saz şairlerine verdikleri ad. Sonradan âşık saz şairi adını almışlar, XV. yüzyıldan sonra sağma sağan söyleyen anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Ödül, herhangi bir iddiada ortaya konan şey, armağan. Saz şairleri muamma (b. bkz.) yarışını kazanınca ödül alırlardı.

Ödüllü, Karagöz oyunlarından. Pehlivanlar da denir.

Ölçü, nazımda kullanılan vezin karşılığı terim. Tartı da denir.

Parmak hesabı, Bkz. hece ölçüsü.

Perde, sazın kolu üzerinde belli edilmiş, belli sesleri çıkarmak için kullanılan yerler.

Peşrev, halk hikâyeleri türkülerinin parçaları arasına mâni gibi küçük türküler katılır ki hikâyeciler buna peşrev derler.

Pir, herhangi bir sanatın, tarikatın kurucusu, ve en ustası. Saz şairleri kendilerini yetiştirenlere, ya da şairlikte ünlü kişilere de pir derler. Yunus Emre, Âşık Ömer bunlardandır.

Pişekâr, orta oyununda kol takımının baş yöneticisi, baş aktördür. Ortaya önce pişekâr çıkar, oynanacak oyunun adını bildirir. Ondandır öteki oyuncular sıra ile sahneye gelirler. Böylece oyun yürür. Pişekâr'ın esas rolü cinaslar yapmaktır.

Pişekârlık, orta oyununda pişekâr'ın yaptığı iş.

Ramazân Mânileri, Ramazanda mahalle bekçilerinin geceleri davulla söyledikleri mâniler.

Rüya Motifi, halk hikâyelerinde kahramanın, rüyada Pirlar ya da Hızır tarafından içirilen bâde ile ve gösterilen resim ile âşık olması motifi. Araştırmacıların kullandıkları yeni bir terim.

Sabır Taşı, çok yaygın ve ünlü bir masalın adı.

Sâd, (sâde sözünden bozma) türküsüz, sadece nesir olarak anlatılan hikâyeye (bkz. Kara hikâyeye).

Sahte Gelin, bkz. Ters evlenme.

Salmak, Karagöz oyunlarından biri.

Satır, saz şairlerinin mısraa verdikleri ad.

Saya, nesir karşılığı terim. Mensur

karşılığı da Sayalı'dır. Bu iki terim daha çok halk hikâyelerinin türkülü olmayanları için kullanılır.

Sayalı, bkz. Saya.

Saz, saz şairlerinin, genel olarak halk sanatçılarının şiirlerini söylerken çaldıkları telli çalgıların genel adı. Bu sazlar biçimlerine göre kopuz, cura, çöğür, bağlama (b. bkz.) vb. olabilir. Âşıkların şiirlerini sazla birlikte söylemelerinden dolayı son çağ edebiyat tarihçileri âşıklara «saz şairi», yaratıkları edebiyata da «âşik edebiyatı» adını vermişlerdir.

Saz Şairi, sazı ile birlikte ezgi ile şiir şiir okuyan kimse, halk şairi. Çoğu zaman bunların okuma yazmaları da yoktur.

Selis, saz şairlerince divan edebiyatı etkisi ile aruzun «Fâilâtün fâilâtün fâilâtün feilün» vezniyle yazdıkları gazellere verilen ad. 19. yüzyılda az olarak kullanılmaya başlanmış idi.

Semai, 1. Her bakımdan koşmaya benzer, yalnız ölçüsü sekiz heceli lirik manzume. 2. Gazel gibi kafiyelenmiş ve aruzun dört mefâilün ölçüsüyle yazılmış manzumelere verilen ad. Murabba, muhammes, müseddes çeşitleri de vardır.

Semai Kahveleri, 19. yüzyıl'da İstanbul'da âşıkların cuma ve ramazan geceleri toplandıkları kahvehaneler. Buralarda sazlı, sözlü eğlenceler olurdu. Sazla birlikte mâni, semai okunurdu. Onun için bu-

ralara bu ad verilmiştir. Buralara çalgılı kahve de denir.

Serküšte, kısa halk hikâyelerine, hikâyecilerce verilen ad. Bkz. Kaside.

Seyfûlmülük, kâfirleri İslâm dinine çağırarak, bu uğurda birçok maceralara atılan bir kahramanın masalımsı hikâyesinin adı.

Sezdirme, tevriye ve iham karşılığı terim.

Sığır Dili, bkz. cönk.

Sır Olma, halk hikâyelerinde âşkın herhangi bir sebeple ortadan kaybolarak uzun süre meydana çıkmaması motifidir. Çoğu zaman Hızır'ın kendisi ya da onun yardımı ile kahramanlar sır olur.

Söylama, yazılı kaynaklardan Dede Korkut'ta rastlanan bu terim, bugün Azerbaycan'dan gelip Doğu illerimizde, özellikle Kars'a yerleşen Türk halkı tarafından kullanılır ki anlamı «nazım, manzume, şiir» dir. Buna «söyleme» de denir.

Söyleme, bkz. Soylama

Söyletme, teşhis ve intak karşılığı terim. Kişileştirme ve söyletme halk edebiyatında geniş yer tutar.

Söz Vurma, bkz. dokundurma

Sûret, Karagöz oyunundaki kişi, hayvan, dekor resimlerine, karagözcülerce verilen ad.

Sünnet, Karagöz oyunlarından birinin adı. (Devam edecek)

Yozgat Mânileri

Yazan : Mahmut İŞITMAN

Halk edebiyatımızın dil ve zevk bakımından en lirik ve güzel bölümlerinden biri de, hiç şüphesiz ki mânilerdir. Bu mâniler halkın dilinde ve gönlünde daima yaşamış, tazeliğini korumuştur. Yozgat dolaylarındaki cönk'lerden ve şahıslardan derlediğim aşağıdaki mâniler, halkın sevinçli ve kederli günlerinde söylenirdi.

Uzun kış günlerinde, geceleri düşünlerde kadınlar, saz âleminde âşıklar, bu mânileri yanık sesleriyle kendisine mahsus bir makamla okurlardı. Mâniler okunurken, orada bulunanlar kendileri için niyet ve dilek tutarlardı. Bazan da iki kişi karşılıklı mâni söylerlerdi. Mânilerimizin de Atasözleri ve tekerlemeler gibi, şairleri belli değildir. Onlar, Türk toplumunun mahdır. Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde söylenen mâniler, ufak tefek değişikliklerle hemen hemen aynı karakteri taşırlar. Buna tesir eden sebeplerin başında, sosyal bünye, iklim ve iktisadî ayrılıkları sayabiliriz.

Mâniler, kısa ve bir kırıltı olduğundan iç çekici, unutulmaz ve kolay söylenir. Küçüklüğümde hatırladığıma göre, mahallelerde mâni söyleyen kadınlar vardı. Bu kadınları, kederli ve sevinçli olan aileler davet eder; mahalle kadınları da çağırılır, mâni dinlerler, niyet tu-

tarlardı. Artık mâni, ağıt ve türkü söyleyen «mâniler» (1) azalmıştır. 30 sene evvel, Yozgat dolaylarından derlediğim mânilerden bir kısmını, okuyucularımın zevkine sunuyorum:

(1)

Yozgat Yozgat içinde
Yozgat balın içinde
Yozgat'tan yar sevenin
Yüreği yağ içinde.

(2)

Şu Yozgatın kızları

Çakır elâ gözleri
Sakın güzel sanmayın
İlâçlıdır yüzleri.

(3)

Yozgatın güllerinden
Ne gelir ellerinden
Bağına köpek girse
Çağırır evlerinden.

(4)

Şu giden atlımola
Sorun Yozgatlımola
Yozgattan kız alanlar
Böyle muhabbetlimola

(5)

Yozgatın darıları
Dingildar arıları

1966 YILINDA

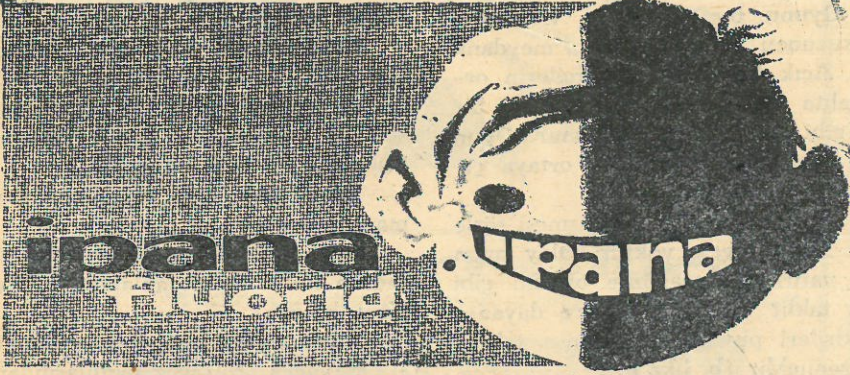
3,5
MİLYON
LİRALIK

Tam konforlu apartman daireleri
çeşitli, zengin para ikramiyeleri

AKBANK

(Folklor: 118)

FLORÜRLÜ DIŞ MACUNU

ipana
Fluoride

Diş minealarını sertleştirir • Diş etlerini kuvvetlendirir • Çürümeleri önler

Bize ruhsat vermiyor
Yozgatın karıları.

(6)

Mâniyi baştan söyle
Kalemi kaştan söyle
Karnımın açığı var
Ekmekten aştan söyle.

(7)

Şu giden kıza benzer
Sinesi yoza benzer
Dönüp bir yol bakmadı
İnsafı aza benzer.

(8)

Akşam güneşi değil
Adamın işi değil
Sevip sevip ayrılmak
Müsliman işi değil.

(9)

Dedim dilber bir buse ver

Seni gayet ögerler
Dedi belki ısırırın
Beni evde dögerler.

(10)

Adilem diru hâr var
Ya güller var, ya hâr var
Dostlar beni kınaman
Beni böyle yakar var.

(11)

Adilem der gülenaz
Bülbül eyler güle naz
Bugün dost bağına vardım
Ağlayan çok gülen az

(12)

Adilem der o da senin
Od düşmüş o da senin
Bir kuru cana kaldım
Dilersen o da senin.

(13)
Adilem kime gidem
Kimsem yok kime gidem,
Bu derdi senden aldım
Dermana kime gideceğim?

(14)

Adilem gülmemenden
Korkarım gelmemenden
Bu âşık zekât umar
O senin gülmemenden.

(15)

Çok söyleme başım
El seni diller
Ananı eşekler tepsin
Babanı filer.

(16)

Gönülhakkın öttürdüğün
kemanı bil
Sevgi anm kilididir dili dil
Eğer dilim hata söylerse
ey dil
Dilim dilim dilim dilim di-
lim dil.

(17)

Patıcan oymadın mı,
Tadına doymadın mı
Anne beni kınama
Sen cahil olmadın mı?

(18)

Patıcan oymadım
Tadına doymadım
Yenile bir yar sevdim
Adını koyamadım.

(19)

Bağa vardım üzüme
Çubuk değdi gözüme
Çubuk gözüm körolsun
Yar göründü gözüme

(20)

Bağa vardım budanmış
Bağa bülbül dadanmış
El ettim de gelmiyor
Yâr ellere dadanmış.

(21)

Başumdaki poşular
İldir ildir ışılar
Oniki yıl yar sevdim
Yeni duydu komşular.

(1) Bugün Yozgat'ta,
mâniciler soyadını taşıyan
eski aileler vardır.

Derleme Bazı Güzel Sözler

Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

ler yazmağa heves edelim...

Eski harflerimizi bilen nice işsiz in-
sanlar vardır ki boşuna hayatlarını tenbel-
likle tüketmekteydiler. Bu ise insanlığa,
Türklüğe ve Müslümanlığa münafıdır.
Tembel tembel oturan kimseler insanlık te-
melini, Müslümanlık dinini sarsmış, kendi
milletinin geri kalmasına sebep olmuştur.
Bundan sakınmamız icap eder

İşte topladıklarımızdan birkaç misâl:
Bir kere daha beraber okuyalım:

Nigârın paşmağundan bâde içtim
Topuk mestli olup ayağa düştüm (1)

İşittim oğlunuz doğmuş saadet remnumun
olsun
Gece gündüz duamız bir bu oğul yaşı uzun
olsun
N. 865. 7. B.

Nâ'l olmaz gönlümüz olbîvefadan gayriye
Ol dahi cevri eylemez ben müptelâdan
gayriye
N. 885 «Yusuf Paşa»

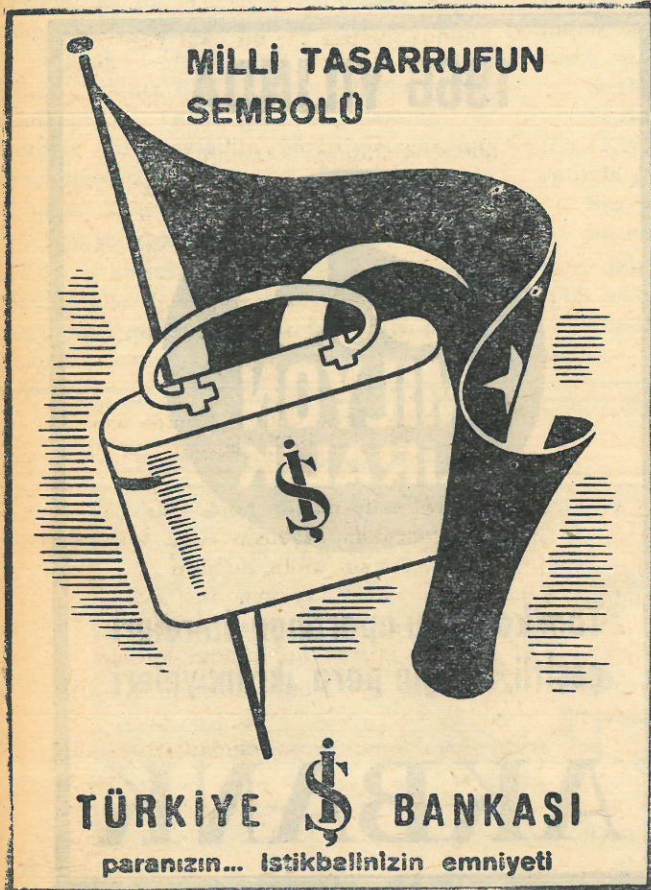
Dünya evine geldik oturduk bir iki gün
Lâyık mıdır Kerime konukdan hesap ola
N. 1068

Sanâ âşık olan kimse hemen Allah'a âşıktır
«Ömer Ruşeni» N. 1007

Bir gün ecel erüp ömrün hebâ kıla
Çürüyüp toprakda âzâlarım cudâ kıla
Hak taâlâ saklasın onun imânını
Kim benim yazmam okuyup dua kıla
Hayr yazsın şerrini k'râmen kâtibin
Kim duayile anarsa bu kitabın kâtibin
Muharrem 1002 Hattat Mustafa. N. 1018

Sakın Kat'ı ümid etme Hüdâdan ey dili
seyda
Ki ol kâdirdir eyler rengi hârâdan güher
peyda
N. 1051

Cihan fânid'r ey Bâki
N. 1012

Gelüp âdem kadem basdı cihâne
Ecel geldi baş ağrısı bahane
N. 244 (2)

Sâgar-ı ş'keste, rihte mey, sineçak-ı ney
Ettin esiri kahve bizi hey zamâne hey
N. 244

Dedim dilber, nedir hâlin? dedi Elhamdü-
illâh
Dedim, niçin öpümezsin? ded': Estağfu-
rullah

Garasım râhati beden sanma
Keremden firkatinde hamama
Yaş akıtmaktır harâretle
Gözlerin gibi sâir a'zâma
N. 242 (3)

Eşiğin hâkine her giz yüzümü sürmek ile
Gözün üstünde kâşın var demedi kimse
bana
N. 242

Ol sâati akrebde gördük ama
Saat bâşına günde bir akreb gördük
N. 242

Garkeder âlemleri bir katre mağfîret
Var hayâ' et vüs'atı deryayı rahmet ni-
dügün
N. 981

Âşika çâre mi var hakka r'cadan gayri
Kim bilür hâli dili zârı Hüdadan gayri
N. 1020

Ne zevk etsin esir-î aşk olan Şehname cen-
ginden

Bana eğlenmeğe Ferhad-ü Şirin dâsitanın
bul
N. 350

İbni Kemal:
Kişi ger câh'l olursa ne bilsin ol nedir
mezhep

Kemâli kimden öğrensün ki görmemiştir
ol mekteb

Tevazu etme cahile görürsün anı câh ile
Eşek altın külâhiyle olursa âdîdır merkeb
N. 886

Tıflı dil kaddin görüp aşka elifden başladı
Rabbi yessir ve lâtüassir Rabbi temmin
bil hayır
N. 244

Hefti mesken sanur cihanı kişi
Nakdi ömrün verir kira yerine
N. 244

Ağzında südü kokar iken dilberin agyar.
Bir ağız edüp Kanlıca'da yaptı yoğurdu
N. 844

Buyurmuştur Resulullah cevâbi
Ki nâdan sohbeti düzâh azâbi
N. 886

Kime kim Kâ'be nasib olsa Hüda Rahmet
ider

Her kişi sevduğunu hânesine dâ'vet ider
N. 886

Her ne âşık ki kıymaya zerine
İremez süm i çehre dilberine
N. 865. 5 A

Gâfil olma ey birâder n'ce devlethânenin
Pâsibânı bün oluptur perdedârı ankebut
N. 865. 9 B

Umurunda eder elbette icrâ hükmünü
takdir
Sen istersen rıza göster gerek kıl harfîne
tedbir
N. 865

Zillet erbâbi olur bâbi ilâhide aziz
Halk-ı Câmî'de el üzere götürür pabuşunu
«Nâbi» N. 865

Gece pervânelele bezmi kermâ Kerm idi
şem'in
Seher bakdım ne şem'i meclis ârâ var ne
pervâne
N. 864

Allah'dan selâmet umulur kasedettiğin şeyde
Sen korkma Allah seninle beraberdir bu
işde
N. 1049

(1) Bunların cümlesi Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi yazmalarından alınmıştır. Bunların numaralarını vereceğiz. Bu beyit 1012 N. da, metin harici boş yerde yazılıdır. Diğerleri de böyle.

(2) Şair Recaizade Ekrem Bey yazmalarından.

(3) Başında «Ez tarihi Râşid» kaydı var

Balıkçının Oğlu

Derleyen : Numan KARTAL

(Derleniş yeri ve yılı: Kandıra - Bakırlı köyü, 1958. Anlatan : Elfida Eldoğan)

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde. Vay neler varmış vay neler varmış. Elif boylular tümen tümenmiş. Alagözlüler, yavru balaban bakışlı, yaylâ çiçeği kokuşlular güzel mi güzelmiş. Kel oğlanlar dersin kol gezermiş. Deliler fistan biçer, temaşa temaşa derler, bayram paşayı dört gözle beklerlermiş. Çünkü böyle zamanlarda gönüller şenlenirmiş. Atlar tepişir, eşekler anırır, öküzler böğürür, koyunlar meleşirmiş. Kuşlar ötüşür, ağaçlar yeşermiş. Yüzlere kan gelir, canlara can da ortaklık bir başka türlü olurmuş... Galiba sözü çok evelledim, ağızda geveledim. isterseniz sözü burada kısıdan keselim. Şimdi toplanın başına, ben henüz girdim bir yaşama. Maşallah deyin bana, biraz daha yaklaşın yanıma. İmdi oturun ocak başına. Bu ne kül dür, ne de ateştir, deyin de dinleyin neler geldi balıkçı oğlunun başına.

Bir varmış, bir yokmuş ta evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, pireler berber iken, ben bebekliğimde tarlada çift sürer iken, yaz ortası gelmiş, ortalık sıcaktan kavrulmuş. Eşekler kuyruk kaldırmış, çiftte atarmış... Böyle bir zamanda bir balıkçının bir oğlu varmış. Boylu poslu, gen ş omuzlu, yay kaşlı, şimşek bakışlı, doğan burunlu, koç boyunlu nevcivan bir oğlanmış. Ama işi pek yokmuş, denizden balık tutar, balık satarmış. Bir gün gelmiş, padişahın kızı bu oğlanı görmüş, bir görüşte vurulmuş... Ah çekmiş, dağlar inlemiş, yandım demiş, nar gibi yanmış. Zaten böyle zamanda kim yanmaz ki... Aşka tutulmaya görsün bir kere kiş, yanar kül olur. Kız da yanmış, konuşmanın yolunu aramış. Bir gün urbalarını değiştirmiş, çarşıya çıkıp yol değiştirmiş. Balıkçı oğlunun yanıma gelmiş. Tebessüm ederek selâm vermiş. Gülen ağzında güller açmış, işte o anda olan olmuş... Balıkçı oğlunun içini bir ateş sarmış.

Oğlan utanmış, kızarmış. Kız balıkçı oğluna bir avuç altın verip balıkları almış. Oğlan şaşmış, ne etsem ne eylesem gerek diye, kafasını yormuş. Dalmış masal dünyasına da kurmuş düş. Bu iş bir süre böyle devam etmiş, ama oğlan bu işlerde henüz toymuş, bir şey kıza diyememiş. En sonunda kız dayanamamış, balıkçı oğluna açılmış. Leylân oldum, Mecnunum olmadın, beni anlasana demiş. Oğlan, anladım anlamasına ama, açılamadım sana, Mecnunum inan bana demiş. Kollarından tutmuş kızı, kız vücudunun dağlandığını sanmış, oğlan kızı kendine hafifçe çekmiş, saflığının tüm inceliği ile seviyorum seni demiş.

Zamanla bu aşk dönmüş karasevdaya. Ekmeğe yemez, su içmez olmuşlar. Oğlanı fakir olduğundan, kızı, padişah kızı bulduğundan bir dert sarmış. Dağlar taşlar da bu aşka bir iyice yanmış. Kız, oğlana olan oldu, anneni babama gönder, beni istet demiş. Oğlanın anası da kara kara düşünür, kara taşlara dert yanarmış. Oğlan en sonunda kızın dediğini anasına anlatmış. Anası çaresiz kızı padişah babasından istemek zorunda kalmış. Bu da şöyle olmuş:

Bu padişah kızının sarayda iki sandalyesi varmış. Biri altından, biri de gümüştenmiş. Gelen kişi altın sandalyeye oturur sa bunun anlamı, kız istemeye geldim demektir. Saraylarda kız istemenin yolu böyleymiş. Kız, bunları balıkçı oğluna bir bir öğretmiş. Oğlan peki demiş, eve gelmiş.

Oğlandaki değişikliği ana bu zamana kadar anlamaya çalışmış. Ana, padişah kızını isteyeceksin demesiyle anlamış. Ana, nasıl olur oğlum diye dert yanmış. Balıkçı oğlu, ana ana, ak pülçekli canım ana, benim derdim senin derdin, gönlüm padişahın kızında, diye söylemiş. Ana, olduğu yerde duraklamış, balıkçı oğluna padişah kızı kim verir, vazgeç bu sevdadan oğul demiş. Oğlan igne iplik olmuş, âşık olanın bağı yaniktir, kızla konuşturn, inan ana bana bu karasevdaya Tanrı tanıktır.

«Hacılar Köyüne Bastığım Oldu»

Yazan : Orhan Göksele AYDEMİR

Hacılar bucağı Kayseri'nin güneybatısında. Ali dağına bakar 1300 rakımlı tepelikler üzerine kurulmuş olan evleri. Ali dağı yaz gelende yeşerir. Dört bir yanı çiğdem, sümbül döşenir. Eteği burdan başlar yaz-kış duvağı eksilmeyen Erciyes'in Uzar gider, doruklara doğru...

Derler ki Türkistan'dan Mekke'ye giderek orayı ziyaret edip, Anadolu'ya gelen «Hacı»lar kurmuşlar bu bucağı 1500 yıllarında. Adı buradan geliyormuş Hacılar'ın. Bir obadan çoğalan Hacılar'ın duyulu insanlar.. İçli insanlar. Yeter ki

Kırma beni ana, var git, iste bu kızı bana diye, yalvarmış.

Anası ağzını açmamış, giyinmiş, yola koyulup varmış saraya. Buyur etmişler içer, derdini söylemesini beklemişler. Ana varmış, oturmuş altın sandalyeye. Mesele anlaşılmalı, ana açılıp Tanrı'nın emri ile kızını oğluma istemeye geldim demiş. Padişah boynunu bükmüş, Tanrı yazdı ise olur demiş, şartını koşmuş. Kırk deve yükü altın getirir, kızı alır götürürsün, demiş.

Ana altın vermeyi kabul etmiş ama, nasıl vereceğini bilememiş. Eve gelmiş, oğluna padişahın söylediğini iletmış. Oğlanı sarmış kara kara düşünceler, gündüzleri olmuş geceler Derken aradan uzun bir zaman geçmiş, kız oğlanı el etmiş. Varmış yanına, yandım öldürdüm demiş aşkına. Oğlan meseleyi anlatmış, kız kolayı var demiş. Bir gecenin karanlığında kırk deve yükü altını oğlanın evine göndermiş. Oğlan sevinmiş, bakmış anasına. Ana sevinmiş, sarılmış oğlunun boynuna. Derken altınları göndermişler padişahın sarayına. Padişah altınları almca kızını oğlana vermiş. Düğün dernek kurulmuş, kırk gün kırk gece davullar çalmış. Kırk sofraya kalkmış, kırk sofraya konmuş. Gelen ağalar, paşalar boy boymuş. Ağalar içmiş, paşalar içmiş, bu düğün görülmemiş bir şenlikle bitmiş.

Gökten üç elma düştü, onlar erdi muradına, biz çikalım kerevetine...

yüreklerini bir olay etkilesin. Yeter ki acıklı bir olguyla karşılaşsınlar. Hemen atarlar ellerini kulağa. Başlarlar bir olayı, bir türküyü sığdırmağa... Bu yüzden her acıklı olayın bir türküsü vardır Hacılar'da. Vardır ama çoğunun bilinmez söyliyeni. Söyleyene değil, söylenene bakarlar zaten. Türküyü kimin yaktığı ilgilendirmez onları. Kendi insanların sızısını, sevincini duyduğu türkülerini dinlemek ve söylemek yeter de artar bile.

Çerkez Mahmut'un türküsünün öyküsünü çok aradım, bu yüzden Kiine sordum sa; «Ne bileyim ben biri yakmış vaktin birinde» diyerek kestirmeden geçitirdi sorumu. Sonunda Hacılar'lı 1324 doğumlu Osman Kılıç adında bir «seyyar çergiden» kırık-dökük alabildim öyküsünü.

Çerkez Mahmut, kaçak tütün tüccarlarından Kayseri'li Tütüncü Bey adında birinin kızı ile evlenir. İç güveyi olur. Artık sağ kolu olmuştur Tütüncü Bey'in Çerkez Mahmut'un, onun her işinde parmağı vardır artık. O çevirir tüm işleri. Kaçak tütün mü gelmiştir, Mahmut koşar oraya. Hemen alır. Gereken yerlerde satar el altından. Tütüncü Bey çubuğunu tütürür Keyfine, rahatına bakar

Tütün satışı sürüp giderken, bir gün oldukça çok tütün dengi gelir kervanlarla Tütüncü Bey'e. Satması için tümünü Mahmut'la adamlarına verir Hacılar köyüne gönderir Mahmut kenar bir eve konuk olur Gizlice dağıtır tütünleri. Birkaç yük tütün kalır yanlarında. Onu da tüketmek gerektir. Aradan iki gün geçer Kolcular Hacılar'da tütün satıldığı haberini alırlar. Köşe bucağı araştırmağa başlarlar. Öyle ya «yerin kulağı vardır» «Söyleme sırrını dostuna, o da söyler dostuna» Baskın yaparlar kolcular Hacılar'a. Mahmut birkaç arkadaşıyla birlikte yönelir Karacaören bağlarına. Sonra çıkarlar Hacılar'ın kuzeyindeki Çarık Dağına. Dört bes saat geçer aradan. Yağmur yağar silâhları ıslanır Mahmutgilin. Akşam olmak üzeredir. İsnmak için bir çoban ateşi yakarlar dağın ba-

sında.

Kolcular köyü arayıp-tararken kaçakçıların kaçtığını duyarlar. Balağın Ali adında kaçakçılara yataklık yapan bir köylüden kuşkulanırlar. Evini ararlar. Elleri boş çıkınca gözdağı vermek isterler Balağın Ali'ye. Evini yakacak olurlar. Balağın Ali dersin sır verip ser vermeyen cinsinden. Kaçakçıları arayıp bulacağını söyler, razı olur sonunda bu işi yapmaya korkusundan.

Balağın Ali eline yiyecek birşeyler alır. Azık götürme bahanesiyle düşer Çarık Dağının yoluna. Kaçakçıların yaktıkları ateşin parıltısını, alevini izleyerek bulur onları. Yemek getirdiğini söyler onlara. Sonra döner Hacılar'a. Kolculara yerlerini anlatır. Düşer önelerine. Alır götürür Çarık Dağına. Kolcular tutar dağın eteklerini. Karşılıklı ateş ederler birbirlerine. «Müsademe»ye tutuşurlar. Bu arada iki arkadaş Mahmut'un yanındaki bir tütün dengine doldurdukları mermileri alarak kaçarlar Erciyes'e doğru Mahmut, bir değnekten ayırımı olmayan silâhıyla, cephanesiz kalakalır orta yerde çaresiz.

Mahmut artık sarılmıştır dört yandan. Ateş çemberi gitgide daralır. Öyle bir an gelir ki demir bir kasnak gibi geçer boynuna. Cehenneme döner sağı solu... Kaçmanın bir aptallık olduğunu anlayan Çerkez Mahmut:

— «Teslim oluyorum» diye bağırır, kolculara.

Fakat kolcunun biri kendilerini yorduşuna kızarak silâhını çevirir Mahmut'a. İki kursunla yere serer Mahmut'u. Bir önceki «Teslim oluyorum» sözünü; «yandım anam, ölüyorum!» çığlığı izler. Bu ses yankılanır Çarık dağında. Mahmut can verir oracıkta... Balağın Ali, satılan tütünlerin parasının kendisinde olmasının verdiği sevinçle fakat kara bir vicdan azabıyla döner köyüne.

1900 yılının başlarında (5 Mayıs 1907) geçen bu olaydan sonra bilinmeyen bir halk ozanı aşağıdaki türküyü yakar. Acılı bir olayın içinden gelen bir türküyü... Mahmut'un türküsü söylenir şimdi dağ dağ. ova ova...

Hacılar köyüne bastığım oldu
Tütünün dengi de yastığım oldu

Zalim arkadaşların kaçtığı oldu
Gelin ahbablarım gelin yanına
Sebebim tütünün basım kanıma.

Bilseydim de Hacılar'a varmazdım.
Tütüncü beyinin kızını almazdım.
Gelin belâlara karşı durmazdım
Gelin ahbablarım gelin yanına
Sebebim tütünün basım kanıma.

Hacılar köyünde tütün almazlar
Bozarlar denklere para vermezler
Gelin belâlara karşı durmazlar
Gelin ahbablarım gelin yanına
Sebebim tütünün basım kanıma.

Ne yaptım Balağın Ali (sana) ne yaptım?

Yerimi gösterdin ciğerim yaktın
Beş yüz altınla da açığa çıktın
Dost bildiğim Ali büktün belimi
Lâl eyledin bülbül gibi dilimi

Hacılar köyünde ateşim yanar
Elli tane kurşun başımda döner
Bu gençlikte ölüm bana çok beter
Dost bildiğim Ali büktün belimi
Lâl eyledin bülbül gibi dilimi.

Balağın Ali damdan dama hopladı
Kolcuları dört bir yandan topladı
Topladı da namusumu b. Jadı
Aman Balağın Ali bu nasıl haldir?
Namussuzun başı Balağın Ali'dir

Balağın Ali'de Karacaören sarısı
Bekçilikten çıktı Balağın Ali'si
Beş yüz altın aldı sandık dolusu
Aman Balağın Ali bu nasıl haldir?
Namussuzun başı Balağın Ali'dir.

Erenler, erenler kanlı erenler
Erenler içinde Çerkez vuranlar
«Teslimim» deyince cana kıyanlar
Gelin ahbablarım gelin yanına
Sebebim tütünün basım kanıma.

